

ІСНУВАННЯ ТА ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ УКРАЇНИ

EXISTENCE AND EMERGENCE OF THE CIVIL PROCEDURE FORM IN UKRAINE

Перунова О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування

Харківській національній автомобільно-дорожній університет

Історичний розгляд та аналіз виникнення процесуальної форми цивільного процесу свідчать про необхідність людства з давніх давин приділяти увагу саме потребі захисту своїх прав та інтересів в суспільстві, починаючи з Законів Хаммурапі та римських описів Візантії присвячених виникненню саме поняттю публічного права, з'ясування та затвердження і оформлення рішення справи, як фінального розуміння вибору вальних прав чи свобод людини і громадянина на всі часи.

Виникнення самого права, процесу, особливо цивільного – як древнішої правової форми захисту та реалізації свобод, з давніх часів розкриває його шлях – минуле і сучасність, яка в свою чергу сьогодні оперує до певної єдності цивільно-процесуальних поглядів у світогляді юриспруденції міжнародного права та українського законодавства.

Минає час, ситуація, погляди на норми права, потреба саме в певному викладенні процесуальних норм (юридичній техніки, технічного обладнання), за допомогою яких регулюються цивільні процесуальні правовідносини між учасниками цивільного судочинства, що безперервно впливає на процесуальну форму, а значить і зміст цивільного процесу.

Становлення процесуальної форми і історично і практично є дуже багатогранним і неоднорідним за довгі століття, але прагнення законодавства у нашому сьогоденні в Україні налаштоване на демократичну форму сприйняття та законне і обґрунтоване винесення судових наказів, які будуть влаштовувати усіх учасників судового процесу, де суд відповідає за застосування норм ЦПК України, їх відповідності змісту кожної справи, яка надходить до судового органу, а також оформлення його документально, вивчення юридичних фактів, тільки тоді ми можемо казати про повноцінну процесуальну форму цивільного судочинства, що відображає визначеність саме відносно конкретного спору між суб'єктами судового процесу. Процесуальна форма, яка пронизує судочинство з цивільних справ, – не є формальністю, якою можливо зневажити, а законодавчо встановлений засіб здійснення правосуддя зазначений в ЦПК України, тобто по суті цей правовий документ відображає механізм цього стадійного руху закріплюючи його на законодавчому рівні.

Ключові слова: процесуальна форма, цивільне судочинство, Закони Хаммурапі, римське право, українське процесуальне право, цивільний процесуальний кодекс.

Historical consideration and analysis of the emergence of the procedural form of civil procedure demonstrate that humanity has long been paying attention to the need to protect its rights and interests in society, starting with the Laws of Hammurabi and Roman descriptions of Byzantium devoted to the emergence of the very concept of public law, clarification and approval and formalization of a case decision as the final understanding of the fundamental rights or freedoms of man and citizen for all times.

The emergence of law itself, the process, especially civil law, as the most ancient legal form of protection and realization of freedoms, has long revealed its path – past and present, which in turn today operates to a certain unity of civil procedural views in the worldview of international law jurisprudence and Ukrainian legislation.

Time, situation, views on the rules of law, and the need for a specific statement of procedural rules (legal technique, technical equipment) by which civil procedural legal relations between participants to civil proceedings are regulated, continuously affect the procedural form and, therefore, the content of civil procedure.

The formation of the procedural form both historically and practically has been very multifaceted and heterogeneous for many centuries, but the aspiration of the legislation in Ukraine today is aimed at a democratic form of perception and the legal and reasonable issuance of court orders that will suit all participants in the trial, where the court is responsible for applying the rules of the Civil Procedure Code of Ukraine, their compliance with the content of each case that comes to the judicial authority, as well as its documentation, study of legal facts, only then can we talk about a complete The procedural form that permeates civil proceedings is not a formality that can be neglected, but a legally established means of administering justice specified in the Civil Procedural Code of Ukraine, i.e., in fact, this legal document reflects the mechanism of this stage movement by fixing it at the legislative level.

Key words: procedural form, civil proceedings, Hammurabi's Laws, Roman law, Ukrainian procedural law, Civil Procedure Code.

Історичний розгляд та аналіз виникнення процесуальної форми цивільного процесу свідчать про необхідність людства з давніх давин приділяти увагу саме потребі захисту своїх прав та інтересів в суспільстві, починаючи з Законів Хаммурапі та римських описів Візантії присвячених виникненню саме поняттю публічного права, з'ясування та затвердження і оформлення рішення справи, як фінального розуміння виборювальних прав чи свобод людини і громадянина на всі часи.

Виникнення самого права, процесу, особливо цивільного – як древнішої правової форми захисту та реалізації свобод, з давніх часів розкриває його шлях – минуле і сучасність, яка в свою чергу сьогодні оперує до певної єдності цивільно-процесуальних поглядів у світогляді юриспруденції міжнародного права та українського законодавства.

Зміни в процесуальних законах відбувалися в напрямі їх уніфікації, універсалізації інститутів різних галузей права, а також запровадження нових інститутів і з урахуванням Європейського Суду з прав людини [1, с. 9].

В цій статті хогілося б провести невеликий історичний аналіз виникнення самої *процесуальної форми* та вплив

сьогодення на сучасний правовий вигляд стадійності цивільного процесу в Україні. Зрозуміло, що поняття цивільного судочинства за довгі століття трансформувалося і набувала певних змін і вважаємо, що і далі процесуальна форма буде фіксувати нові складники, такі, як, наприклад поняття електронного суду, ведення судового процесу дистанційно і т. і. Це зрозуміло, тому, що процесуальне судочинство, його норми постійно розвиваються і прагнуть виглядати в ідеальному стані для більш універсального та законного і обґрунтованого сприйняття усіма суб'єктами цивільних правовідносин, вони підпорядковуються згідно інтеграційних процесів пов'язаних з міжнародним правом, а також елементарною ситуацію у державі (війна, COVID-19).

Процесуальна форма є нормативно встановленим порядком здійснення правосуддя, відпрацьованим на підставі узагальнення великого досвіду правозастосування. Процесуальній формі притаманні такі ознаки: нормативність, безперечність, системність та універсальність, які виступають у єдності при правовому регулюванні, та право реалізації [2, с. 121].

Отже, це прагнення з нашого боку, суб'єктивно поглянути на залежність процесуальної форми від певних

загальних, подібних характеристик, які відображають саме виникнення судочинства в Україні. Вона фіксує і закріплює сучасні рухи процесуального права, згідно сьогодення та прояву реалізації дій учасників цивільного судочинства. Це оформлення процесуальних дій, знаходить своє відображення і закріплення у цивільному кодексі України, як в основному джерелі, що підтверджує та регламентує існуючу процесуальну форми.

Визначимо, що перша згадка про суд та судочинство зазначалося в Законах Хаммурапі, які впливали із шумерської правової традиції і є одним з найважливіших джерел для вивчення права й соціально-економічного устрою Месопотамії того часу.

Хаммурапі – один з найдавніших і найкраще збережених законодавчих кодексів стародавнього Вавилону, створений близько 1750 року до н.е. за наказом вавилонського царя Хаммурапі [3, с. 11].

Першим, що зазначалося в цих законах були господарські, економічні та сімейні відносини, ті, що були особливо важливими для населення і суспільства з тих часів, а також особливу роль займав розгляд справ пов'язаних саме з формою власності, до речі яка потім буде одною із головних форм розгляду у римській системі права.

Сам закон складався, як описується історично із прологу, 282 законів і епілогу, звернемо увагу на його зміст, адже він зазначає уже на той час поняття суду та поняття судочинства, а саме (стаття 1–5) і має містити певні відповідальності відносно недобросовісних суддів.

Отже, ці 282 параграфи, перший прояв права, який фіксовано дійшов до нас, сьогодні кожен бажачий може ознайомитися з цією первісною формою викладення цивільного судочинства, її правовою формою.

Вивчення, та аналіз застосування самої процесуальної форми цивільного процесу, відносить нас до сприйняття того факту, що багато авторів звертаються до розгляду виникнення судової системи і дії суддів того часу, безперечно історично є деякі зміни загальної форми і це зрозуміло, тому, що цивільний процес пройшов багато етапів ставлення і нового сприйняття – відображав ставлення держави і суспільства до права, що сьогодні вимагає від всесвітньої єдиної системи розуміння прав людини і їх захист за допомогою суду, причому у всьому всесвіті.

Суд – це важлива ланка системи будь-якої держави, мета, завдання та функції якої – забезпечення законності й правопорядку в усіх сферах життєдіяльності країни. Це необхідна умова ефективності функціонування всіх суспільних і державних структур, причому їх значення нині надзвичайно важливе. Особливу роль суди відіграють у сфері забезпечення прав і свобод громадян, дають можливість кожній заінтересованій особі реалізувати право на звернення за захистом і на судовий захист і відновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб [4, с. 3].

Слід підкреслити, що велике значення для розвитку суду та процесуальної форми мало виникнення римської системи права, що була відома ще з Стародавнього Риму, вона охоплювала період понад тисячі років юриспруденції, від законів Дванадцяти таблиць (439 р. до н.е.). Римські юристи вважалися одними з прогресивніших засновників права і правотворчості, відомо, що вони черпали свої правові ідеї від грецьких філософів – це було розуміння справедливості, права власності, яке стояло на першому місці та сімейні цінності, це незважаючи на те, що Рим пропонував рабство більшості населення. «Право» – це була розкіш багатіїв вільних громадян. Римське право стало підґрунтям для сучасних правових систем Західної Європи, не виключення на майбутнє стане і територія України, яка в свою чергу теж пройде певний складний юридичний шлях становлення судової системи і права в цілому.

Отже, слід зазначити, що більша частина держав належить до системи римського права, до якої безперечно

можна віднести і Україну (*рецепція римського права*). Ще у древні часи Рим виказав свій правовий прогрес застосування норм права і законів, назви яких до речі латинського походження і які ми сьогодні використовуємо в нормотворчості, юриспруденції та судовому процесі. Не секретом є те, що головним проявом римського права є поняття «закону» – головна правова форма застосування і вирішення спірних правовідносин.

Так, наприклад, пред'явлення позову здійснювалося подачею його в усній формі претору (судді того часу), після чого претор складав документ, який отримав назву «формула» (від чого й назва процесуальної форми), в якій указував обставини справи, вимоги позивача до відповідача й передавав його на розгляд до суду [5, с. 138].

Також відомо, що судочинство у Древньому Римі на відміну від нашої сучасності відбувалося у деяких різних процесуальних формах, характеристики яких дійшли до нашого часу, а саме *легісакційний, формулярний та екстраординарний*, вони за всі періоди римського судочинства змінювали один одного. Так, у формальному процесі, можливо було подати письмову позовну заяву, сплати судового збору, подавати апеляцію – це привело до того, що сьогодні ми маємо процесуальну форму, яка має дуже гнучку та просту структуру використання та ведення судового процесу.

Вплив римського приватного права на законодавство України простежується у продовж X–XIX століть. Зміст прав громадян того часу був очевидним, тому, що мав розгляди судових справ пов'язаних з володіння, характеристики поняття рухомих і нерухомих речей, способи набуття власності (*первісні, похідні*), а також захист прав власності віндикаційним позовом, містилися на той час вже положення зобов'язального права і так воно трансформувалося аж до 1807 років.

Сучасну правотворчість в Україні багато в чому можна розглядати як пряму, так і не пряму рецепцію римського права. Характерною позначкою виникнення судової системи у Київській Русі (980–1015 р.р.) був Устав князя Володимира в якому йдеться про церковні суди, про торгівлі міри і ваги, які передаються під охорону духовенства і церковних судів. Це є кращим доказом того, що вже в той час Київська Русь приділяла увагу формам власності, та правам захисту. Казати про повну рівність всього народу, ще не приходило, тому, що діяло більшою ступеню звичаєве право, яке містило систему санкціонованих державою правових звичаїв, вони були джерелом права в певній місцевості або для певної етнічної чи соціальної групи, мається на увазі, їх мінімалістичний погляд (тобто занадто вузькі погляди і розуміння права, якщо можна так сказати).

Також, слід зазначити, що використовувались так звані общини як найбільш давній судовий орган. Община судила відповідно до звичаєвого права, а потім з часом змінилась на князівську юриспруденцію, князь судив сам, або через посадників.

Слід підкреслити, що роль судових органів в українському процесі того часу була зведена до мінімуму, до певного контролю за виконанням сторонами процесуальних правил та обрядів, за одержанням гривні на користь князя і судових податків на користь суду. Форма в якій виносилось судове рішення була усною. Найвищою судовою інстанцією був князь. Судові рішення виконували різноманітні князівські агенти і вірники, мечники та інші [6, с. 29–30].

Як зазначають у своїй праці Калужний Р.А і Атаманчук І.В. у часи Запорозької Січі другої половини XIII ст., як і в попередні періоди, єдиним джерелом права залишається «козацьке право» – неписані норми звичаєвого права. Цінними джерелами права залишаються в Україні актові книги, збірники оригіналів і копій документів, написаних, або засвідчених судами різних інстанцій чи адміністративними органами, щоб надати цим докумен-

там юридичної сили. Актові книги поділяються на «чорні книги» із записами рішень і вироків із кримінальних справі «книги декретів» – з цивільних справ. На землях Запорожської Січі норми звичаєвого права залишалися найважливішим джерелом права аж до кінця її існування. У той час на території України використовувалися велика кількість найрізноманітніших джерел права, норми яких нерідко дублювалися чи суперечили одна одній, що створювало певні труднощі для їх застосування [2, с. 12–16].

На початку XVIII століття судовий процес на українських землях був вже гласним і відкритим. Процесуальна форма набула певних чітких механізмів. Сторони у своєму правовому спору набули більше прав і обов'язків, які були зв'язані з веденням судового процесу. Учасники справи могли вже подавати клопотання до суду, чого раніше не було, висловлювати свою думку. Причому всі учасники судового розгляду вважалися дієздатними, за винятком дітей, розтратників, психічно хворих, німих, залежних селян, якщо їх пан не виступав «асистентом». Наприклад, сторона, яка захищалася називалася «поводом», або «актором». Далі вже у XIX столітті вона стала називатися класично: «позивач». Інша сторона, називалася «возваною» або «злодійською», а вже пізніше «відповідач». Були також і захисники: «прокуратори», «платрони», далі адвокати. Судді виносили так звані «декрет», тобто судові рішення з цивільних справ і не завжди розглядали їх як остаточні. Дуже часто на прохання сторін, їхніх родичів, беручи до уваги думку присутніх, суди їх змінювали. Сторони не задоволені вирокком чи рішенням суду мали право на подання апеляційної скарги до вишого суду. Про це свідчить реформа судової влади, яка була проведена у 1864 р.

Отже, у XIX столітті суд перебував у руках чиновників – дворян. Судова система того часу мала дуже багато розбіжностей і недоліків. Суд не був незалежним, оскільки адміністрація губерній постійно втручалася в справи суду та впливала на його рішення. 20 листопада 1864 р. була проведена судова реформа в результаті якої було затверджено 4 акти, а саме: про застосування судових установлень; статuti кримінального і цивільного судочинства; статут про покарання, що накладалися мировими судьями. Судові статuti передбачали створення позастанових установ двох типів – загальних та мирових суддів; встановленням прокурорського нагляду за законністю судочинства. Сам порядок судочинства перебудовувався на основі демократичних принципів, а саме: змагальності, гласності, усності, права звинуваченого на захист, незалежності і незмінності суддів, рівності всіх перед законом, гласність, усність.

Статут цивільного судочинства 1864 р., який закріпив таку модель цивільного судочинства, власне, став першим на вітчизняному правозастосовному ґрунті значним проектом щодо європеїзації цивільного процесу, а також певною мірою – формально-юридичним джерелом, що передбачало єдність процесу [7, с. 106].

Статут сприйняв принципи кодифікації цивільного процесу у Франції і вони фактично ґрунтувалися на Цивільному процесуальному кодексі Французької республіки 1806 р.

Наступним характерним застосуванням процесуальної форми в Україні був період з 1917 року, Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР). Над цим Статутом працював сам професор М. Грушевський, цей законопроект був прийнятий 29 квітня 1918 року, він містив в собі вісім розділів, шостий був присвячений судовій системі Української Народної Республіки. В цей розділ входили положення, як на сьогодні, то вони здається виглядають дуже примітивного викладення і починалися цей розділ 60-го до 68-го пункту:

60. Суд в УНР відбувається іменем Народної Республіки.

61. Поступування в суді має бути прилюдне і усне.

62. Судова влада в рамках цивільного, кримінального і адміністративного законодавства здійснюється виключно судовими установами.

63. Судових рішень не можуть змінити ні законодавчі, ні адміністрації ні органи влади.

64. В яких випадках адміністрацій ні органи можуть екекувати кари – про те рішає виключно закон.

65. Суд для всіх громадян Республіки один і цей самий, не виключаючи й членів Всенародних Зборів та членів Міністрів, з захованням при цьому постанов параграфа 58 цього закону.

66. Найвищим Судом Республіки являється «Генеральний Суд УНР», зложений з колеґії, вибраної Всенародними Зборами на протяг п'яти років.

67. Генеральний Суд являється найвищою касаційною інстанцією для всіх судів Республіки і не може бути судом першої та другої інстанції та мати функції адміністративної влади.

68. В усім іншим організація і компетенція судів та особи і речової приналежності судової установлюється законом [8, с. 176].

Судочинство в СРСР в роки Великої Вітчизняної війни, де було оголошено военний стан, і в районах воєнних дій мало низку особливостей відносно кримінального законодавства, так, наприклад, головним з яких було скорочені строки досудових дій, швидкість судового розгляду справи. Особиста участь свідка у судовому засіданні по кримінальній справі вважалась не обов'язковою, що безперечно було порушення прав та обов'язків громадян.

Але, цивільне процесуальне законодавство не знало змін і в такому вигляді воно проіснувало до 1963 року. 8 грудня цього ж року був прийнятий Цивільно процесуальний кодекс УРСР, він містив 572 статті і вже мав більше статей, які сьогодні дають нам уявлення про характер цивільного судочинства і загальної процесуальної форми.

Так, наприклад ст. 6 ЦПК 1963 року містила наступне: «Захист цивільних прав здійснюється в установленому порядку судом, арбітражним або третейським судом шляхом: визнання цих прав; відновлення становища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, які порушують право; присудження до виконання обов'язку в натурі; компенсації моральної шкоди; припинення або зміна правовідношення. Захист цивільних прав у випадках і в порядку, встановлених законодавством Союзу РСР і Української РСР, здійснюється також товариськими судами, профспілковими та іншими громадськими організаціями [9, с. 7].

Сам ЦПК УРСР містив головні засади рівності громадян перед законом, незалежно від їх національності, соціального положення, для суду того часу було важливо знайти законне і обґрунтоване рішення відносно цивільного спору.

ЦПК України 1963 р. складався з 6 розділів та трьох додатків: I розділ. Основні положення; II розділ. Особи, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки; III розділ. Провадження справ у суду першої інстанції; розгляд IV. Перегляд судових рішень; розділ V. Звернення судового рішення до виконання та поворот виконання; розділ VI. Цивільні процесуальні права іноземних громадян і осіб без громадянства. Позови до іноземних держав, судові доручення і рішення іноземних судів. Міжнародні договори. Додаток № 1. Перелік видів майна громадян, на яке може бути звернено стягнення по виконавчих документах. Додаток № 2. Положення про третейський суд. Додаток № 3. Порядок відновлення втраченого судового або виконавчого провадження.

Як зазначає професор Комаров В.В. у своїй праці: основними характерними рисами ЦПК України 1963 р. були: формування судових інстанцій відповідно до тривірної системи судів. Що повторює адміністративно-територіаль-

ний устрій; створення єдиного процесу в першій інстанції; введення інституту народних засідателів; активна участь прокурора в цивільному процесі; відсунення на другорядний план діяльності адвоката; надмірна активність суду і недостатність права сторін на розпорядження; впровадження принципу розгляду цивільних справ в інтересах з'ясування правди (об'єктивної істини); створення одноступенної системи оскарження; запровадження інституту протесту на предмет законності судових рішень.

Автор зазначає, що специфіка цього кодексу проявлялася в принципах диспозитивності і змагальності. Закріплених у ньому специфічним чином. Акцент саме на ці принципи пояснюється тим, що виходячи з досвіду наступних змін в Кодексі, найбільш важко було відмовитися від певного трактування диспозитивності та змагальності. Закріплення принципів диспозитивності та змагальності в Кодексі здійснювалася у правовій формі, яка концептуально виходила з єдності інтересів особистості та держава суспільства [10, с. 25].

Таким чином процесуальна форма ЦПК 1963 р. набуває більш фундаментального значення для ведення процесу і вже спостерігається дуже великий зв'язок між процесуальною формою і змістом цивільного судочинства, це підкреслює значимість норм права, які застосовує цивільний процес для учасників кожної справи. Особливості і проблеми викладення не можуть розглядатися без зв'язку з завданнями процесу, його змістом. Зміст є цілеспрямованою системою дій, у яких він існує, і відносин, які складаються у процесі їх здійснення. Система вимог, які створюють безпосередній зміст процесуальної форми, і відповідно її елементи знаходять своє закріплення у нормах цивільного процесуального права і таким чином одержують своє офіційне нормативне закріплення.

Наступною історичною віхою для процесуальної форми був прийнятий Верховною Радою України 18 березня 2004 р. новий Цивільний процесуальний кодекс України, який змінив не тільки підходи до концепції цивільного процесуального законодавства, але й закріпив нові невідомі раніше інститути цивільного процесуального права (заочне провадження, судовий наказ), докорінно змінив порядок оскарження постанов суду. З цивільного процесуального законодавства виключено більшість норм про виконання судових рішень.

Зазначимо, що ЦПК 2004 р. складався з одинадцяти розділів: I. Загальні положення; II розділ. Наказне провадження; III розділ. Позовне провадження. IV розділ. Окреме провадження; V розділ. Перегляд судових рішень; VI розділ. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень; VII розділ Судовий контроль за виконанням судових рішень; VIII розділ. Про визнання та виконання рішень іноземних судів України; XIX розділ. Відновлення втраченого судового провадження; X розділ Провадження у справах за участю іноземних осіб; XI розділ. Прикінцеві та перехідні положення.

Комаров В.В., також визначив характерні ознаки ЦПК 2004 р. і вказав їх, це: адаптивність режиму цивільного судочинства щодо конституційних підстав правосуддя та розвитку потенціалу, професіоналізму судової практики; формування судових інстанцій, як і раніше, відповідно до системи судів, що повторює адміністративно-територіальний устрій; диверсифікація процесу в суді першої інстанції; переважно одноосібний розгляд цивільної справи у суді першої інстанції та підвищена роль головної судді у процедурах перегляду судових рішень; статус прокурора «урівнено» зі статусами аналогічних за процесуальною функцією учасників судочинства; підвищення ролі адвоката та інституту правової допомоги; ліберальна модель змагальності та з нівелювання надмірної активності суду і посилення права сторін на розпорядження; впровадження принципу справедливого розгляду цивільних справ як мети цивільного судочинства, відмова

від принципу розгляду справи в інтересах з'ясування об'єктивної істини; створення двоступеневої системи оскарження як мінімального стандарту доступності правосуддя; запровадження інституту перегляду судових рішень за виключними обставинами, його інстанцій не поєднання з касацією в межах повноважень Верховного Суду України [10, с. 36–37].

Сьогодні, у новій редакції 2023 року вийшов новий ЦПК України, який теж має зміни відносно процесуального судочинства, це зрозуміло, тому, що в Україну прийшла війна, а до цього був всім нам відомий COVID-19 і Україна прагне інтеграції Європейського права. Цей ЦПК містить : I розділ. Загальні положення; II розділ. Наказне провадження; III розділ. Позовне провадження; IV розділ. Окреме провадження; V розділ. Перегляд судових рішень; VI розділ. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб); VII розділ. Судовий контроль за виконанням судових рішень; VIII розділ. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів; IX розділ. Визначення та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів; X розділ. Відновлення втраченого судового провадження; XI розділ. Провадження у справах за участю іноземних осіб; XII розділ – Прикінцеві положення; XII розділ. Перехідні положення.

Перш за все, хотілося б зазначити, що Україна сьогодні живе відповідно ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», це впливає не тільки на захист прав людини в суді, а і на усе життя в цілому, але повноваження судів не можуть бути припинені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм цивільного судочинства забороняється. Тому ЦПК України 2023 р. прийшлося нормативно налаштуватися на нові правила ведення судового процесу та реалізації його змісту по кожній цивільній справі.

Як, бачимо ЦПК 2023 р. зазначає в собі два зовсім нових розділа, а саме VIII та IX: Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів; визначення та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів. Аналіз цих розділів їх положень свідчить про те, що ЦПК України 2023 р. сприяє захисту та оскарженню рішень третейських судів, вперше в процесуальному законодавстві регламентованими і зазначеними є норми за допомогою яких здійснюється захист і контроль щодо міжнародного арбітражу, захисту прав і обов'язків учасників цих правовідносин. Суді першої інстанції, апеляційної інстанції, згідно цього ЦПК можуть розглядати клопотання про скасування, визнання і приведення до виконання рішень міжнародного арбітражу, а також заяви про вжиття заходів забезпечення позову, витребування і забезпечення доказів, допит свідків, що дасть змогу зменшити час та полегшити хід самої справи. Так, ст. 457 ЦПК України 2023 р. вказує, що справа про оскарження рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу розглядається суддею одноособово протягом тридцяти днів з дня надходження до суду заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, в судовому засіданні з повідомленням сторін [11, с. 223].

Також, хотілося б підкреслити, що процесуальна форма містить систему принципів за допомогою яких здійснюється ведення судового процесу, серед таких принципів знайшло своє закріплення у ст. 11. ЦПК України принцип *пропорційності* він здається є адресованим всім учасникам цивільного процесу, а особливо суддям: «Суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок

здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо» [11, с. 13].

Стаття 14 ЦПК України містить положення про Єдину судову інформаційно – комунікаційну систему, яка зазначає, що позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі в день надходження документів [11, с. 15].

Змінилися деякі положення відносно ведення судового процесу, так ст. 212 ЦПК України зазначає участь у судовому засіданні в режимі відео конференції: «Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відео конференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судові засідання визначена судом обов'язковою [11, с. 115–116].

Стаття 317 ЦПК 2023 р. набула змін, було доповнено п'яте положення, а саме: «Копія судового рішення видається учасникам справи негайно після його ухвалення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи» [11, с. 163].

Підкреслимо, що це лише невелика частина змін в положеннях ЦПК України 2023 р., які ми згадали, а їх набагато більше, що потребує у майбутньому їх аналізу сприйняття і буде підґрунтям для розгляду змін у процесуальній формі цивільного судочинства. Минає час, ситуація, погляди на норми права, потреба саме в певному викладенні процесуальних норм (юридичній техніки, технічного обладнання), за допомогою яких регулюються цивільні процесуальні правовідносини між учасниками цивільного судочинства, що безперервно впливає на процесуальну форму, а значить і зміст цивільного процесу.

Отже, як бачимо, становлення процесуальної форми і історично і практично є дуже багатогранним і неоднорідним за довгі століття, але прагнення законодавства у нашому сьогоденні в Україні налаштоване на демократичну форму сприйняття та законне і обґрунтоване винесення судових наказів, які будуть влаштовувати усіх учасників судового процесу, де суд відповідає за застосування норм ЦПК України, їх відповідності змісту кожної справи, яка надходить до судового органу, а також оформлення його документально, вивчення юридичних фактів, тільки тоді ми можемо казати про повноцінну процесуальну форму цивільного судочинства, що відображає визначеність саме відносно конкретного спору між суб'єктами судового процесу. Процесуальна форма, яка пронизує судочинство з цивільних справ, – не є формальністю, якою можливо зневажити, а законодавчо встановлений засіб здійснення правосуддя зазначений в ЦПК України, тобто по суті цей правовий документ відображає механізм цього стадійного руху закріплюючи його на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процес : навч. посіб. / проф. В.А. Кройтора та ін. ; за ред. В.А. Кройтора. Харків, 2022. 330 с.
2. Калюжний Р.А., Атаманчук І.В. Розвиток процесуального права України : навч. посіб. Київ : МП Леся, 2015. 188 с.
3. Кирилюк Ф.М. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
4. Молдован В.В., Молдован А.В.. Судоустрій: Україна, Англія, ФРН, Франція. Судові органи ООН: навч. посіб. Київ : Алерта, 2016. 314 с.
5. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Римське приватне право : навч. посіб. Київ: Ін.Юре, 2012. 392 с.
6. Падох Я. Я. Суди і судовий процес старої України: Нариси історії : навч. посіб. Львів, 1990. 128 с.
7. Щербина П.Ф. Судова реформа 1864 року на Правобережній Україні : навч. посіб. Львів : Вища школа, 1974. 190 с.
8. Христюк П. О. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр.: посіб. Прага, 1921. Т2. 180 с.
9. Цивільно процесуальний кодекс Української ССР. Київ: Госюриздат УССР, 1964. 178 с.
10. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України : навч. посіб. Харків: Право. 2012. 624 с.
11. Цивільний процесуальний кодекс України. Суми: ТОВ ВВП НОТІС. 2023. 256 с.